

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕГІОНУ: СУТНІСТЬ І ЗАВДАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядаються засади формування та забезпечення ефективного функціонування зовнішньоекономічної діяльності регіону. Здійснено визначення поняття регіон, регіональна політика, уточнено поняття зовнішньорегіональна політика та виокремлено пріоритетні напрямки розвитку суб'єктами господарювання регіону зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: регіон, регіональна політика, зовнішньоекономічна діяльність,

ВСТУП

Постановка проблеми. Загальна ситуація, що формується в межах світового ринку, впливає на стан економіки кожної країни, а ступінь цього впливу залежить від рівня розвитку зовнішньоекономічної діяльності, економічної системи в цілому. Мета дослідження – визначення тенденцій і обґрунтування напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності із врахуванням особливостей економічного розвитку регіонів.

Перехід до ринкової економіки в Україні зумовив лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності шляхом зняття обмежень на її здійснення для різних суб'єктів господарської діяльності. В умовах посилення процесів глобалізації і регіоналізації зростає науковий інтерес до вивчення особливостей соціально-економічного розвитку прикордонних територій, зокрема до проблем удосконалення зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед праць, присвячених вивченню особливостей господарювання прикордонних регіонів, розробки методичних підходів щодо прикордонного і транскордонного співробітництва, реалізації завдань зовнішньоекономічної діяльності слід відмітити праці українських вчених П. Беленького, М. Долішнього, О. Жулканича, Є. Євдокименка, Є. Кіш, М. Лендела, В. Мікловди, Н. Мікули, О. Мілашовської, М.П. Пітюлича, С. Сембера, П. Студеняка та ін. Однак, сучасний стан, активізація зовнішньоекономічної діяльності господарських суб'єктів прикордонного регіону потребують посиленої уваги.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування активізації зовнішньоекономічних зв'язків на рівні регіонів, особливо в прикордонних територіях та визначення пріоритетів і орієнтирів відносин із зарубіжними партнерами на рівні діяльності суб'єктів підприємництва суміжних територій, спільних підприємств та зарубіжних фірм і компаній, які функціонують в українському прикордонні з використанням зв'язків громад і організацій місцевого самоврядування.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сучасному етапі розвитку зростає потреба уточнення поняття регіон, оскільки від цього залежить

забезпечення єдності загальнонаціональних і регіональних інтересів, особливостей формування політики та функціонування регіону.

В електронній енциклопедії регіон визначається як велика індивідуальна одиниця(природна, економічна, політична) дещо відмінна від існуючого політичного або адміністративного поділу. Також під регіоном розуміється певна територія, що відрізняється від інших територій за низкою ознак, та такою що володіє деякою цілісністю, взаємозв'язаністю складових її елементів [1].

Розуміння поняття регіон полягає у використанні характеристики просторової системи, на основі різного роду масштабів, це може бути як група держав, об'єднання адміністративно-територіальних одиниць, так і окремі адміністративні одиниці і навіть їх окремі частини.

Регіон – це територія, яка відрізняється від інших територій за рядом ознак і характеризується явною цілісністю та взаємопов'язаністю її складових елементів. Регіони виділяються з певної території відповідно до їх цілей і поставлених завдань, найголовнішою з яких є управління його розвитком. Регіони можуть бути будь-якого розміру від міста(або району у великому місті) до величезних регіонів в середині континенту [2].

У великому тлумачному словнику з української мови подано таке визначення – регіон – певна територіальна одиниця (район, область, зона), що вирізняється з поміж таких же одиниць специфічними рисами (географічними, геологічними, етнографічними, економічними та ін.) [3].

Авторами монографії «Економіческий потенциал региона: анализ, оценка, диагностика» визначено поняття регіон як територіальне утворення, яке має чітко окреслені адміністративні кордони, в межах яких відтворюються соціальні та економічні процеси забезпечення життєдіяльності населення[4, с.13].

У Статуті Комітету регіонів ЄС, який був ухвалений в 1994 році, визначено поняття «регіон» як територію, яка є очевидною єдністю з географічної точки зору, або такою територіальною єдністю, спадкоємність і населення якої поділяє спільні цінності та намагається зберегти і розвивати свою самобутність з метою стимулювання культурного, економічного та соціального прогресу[5, с. 238].

П. Бубенко, дослідивши в своїй роботі загальні

принципи становлення і розвитку регіонів, приходять до висновку, що кордони регіонів і межі одиниць адміністративно-територіального устрою у більшості випадків можуть не співпадати. Як зазначено у праці «уявлення про регіон, виникає тоді, коли на деякій території створюються і реалізуються програми будь-якої конкретної діяльності (чи комплексу видів діяльності): господарської, культурної, освітньої, військової й ін., що має метою формування будь-яких специфічних характеристик життя на цій території. І тоді регіон визначається як територія, на якій розгорнута відповідна програма, що перетворить один чи кілька аспектів (факторів) життєдіяльності цієї території» [6, с. 26-27]. Даним трактуванням, на нашу думку, можна визначати і транскордонний регіон адже в межах такого і здійснюється реалізація партнерами різних програм і проєктів, але його особливістю є наявність кордону.

Триєдиний напрямок дослідження поняття регіон є основою розвитку сучасної регіоналістики. З економічної точки зору під регіоном розуміється частина території з наявною в ній системною зв'язку між суб'єктами господарювання, тобто підсистема соціально-економічного комплексу країни. Соціально-політичне тлумачення поняття регіону полягає у визначенні соціально-територіальної цілісності, яка включає в себе соціальні, економічні та політичні фактори розвитку. Трактують соціально-економічної сутності регіону полягає в існуванні самостійної територіальної системи, яка б здійснювала виробництво, розподіл, обмін та споживання матеріальних благ та послуг з урахуванням особливостей кожного окремо взятого регіону.

Асамблея європейських регіонів дає тлумачення регіону як територіальне об'єднання під безпосередньою юрисдикцією суверенної держави з системою самоврядування. Регіон повинен мати свою конституцію, статус автономії чи інший закон, який є складовою законодавства держави і який визначає організацію та повноваження регіону [11, с.26]. На нашу думку, під регіоном розуміється певна цілісна територія країни, яка може самостійно здійснювати свою політику управління і має для цього відповідні органи

Відповідно до Конституції України регіон – це частина території, яка характеризується комплексом властивих їй природнокліматичних та інших ознак [10]. Якщо розглянути і проаналізувати нормативно-правові акти, то у Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» поняття «регіон» вживається як «територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя»[7], у розпорядженні Президента України «Про комісію з розробки Концепції державної регіональної політики України» подано визначення поняття «регіону» як частини території країни, яка характеризується комплексом властивих їй природно-географічних, економічних та інших ознак. Регіон може збігатися з кордоном адміністративно-територіальної одиниці або об'єднувати території кількох таких одиниць» [8]. Концепція державної регіональної політики пропонує таке визначення регіону: «регіонами є визначені

законодавством територіальні утворення з системою органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (Автономна республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь)» [9]. Основою управління діяльністю та розвитку регіону є скоординована, соціально та економічно орієнтована політика в залежності від його специфіки.

В документі «Концепція державної регіональної політики» визначено головну мету регіональної політики, яка полягає у створенні умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення дієвості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Державна регіональна політика є складовою частиною національної стратегії соціально-економічного розвитку України, і реалізується шляхом здійснення органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування системи заходів для забезпечення ефективного комплексного управління економічним та соціальним розвитком України та її регіонів – Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя [9].

Виходячи з вище поданого, можна зробити висновок, що під регіоном ми розуміємо основну одиницю сучасного адміністративно-територіального устрою нашої держави – область, яка характеризується як окрема економічна система з наявними власними органами управління, здійснює ефективну господарську діяльність, обмежена територіальними кордонами та керується існуючими законодавчими актами та управлінськими повноваженнями.

Вченими було подано різні визначення поняття «регіональна політика». Майже всі вони мають дві складові власне регіонального характеру і державного значення. Під регіональною політикою слід розуміти, з одного боку, чітко опрацьовану в законодавчому аспекті практичну діяльність держави в усіх регіонах країни, а з другого – соціально-економічну політику, здійснювану на базі загально державного законодавства самими регіонами для досягнення тих чи інших регіональних і місцевих цілей [11, с. 31]. При визначенні терміна «регіональна політика» є необхідність тлумачення цього поняття як в широкому, так й у вузькому розумінні. В першому випадку це означає політику, яку здійснює держава по відношенню до регіонів, і самі регіони в межах наданих їм прав і повноважень. У другому – регіональна політика зводиться виключно до дій держави, а тому в цьому контексті можна казати про державну регіональну політику [12, с. 14].

Основною метою регіональної політики є регулювання всіх процесів, більшість з яких є економічного характеру на певній території, основним її завданням є вибір методів та засобів досягнення певних цілей соціально-економічного розвитку регіону

через відповідні механізми регулювання економічних та суспільних відносин.

Як уже було зазначено, що кожен регіон відрізняється своїми специфічними характеристиками, внаслідок чого і виникають конкретні інтереси, які реалізуються даною територією та виражають інтереси держави в цілому, що займають не останнє місце у їх вирішенні. Держава у цьому процесі займає перше місце, оскільки її основним завданням є забезпечення державної регіональної політики необхідними умовами для місцевих органів державної влади з метою здійснення вже їх регіональної політики та управління регіональними процесами. Як зазначає вчений Долішній М.І., у широкому розумінні регіональна політика – це система цілей і дій, що спрямовані на реалізацію інтересів держави щодо регіонів та внутрішніх інтересів самих регіонів, яка реалізується за допомогою методів, що враховують історичну, етнічну, соціальну, економічну та екологічну специфіку територій [13, с. 17].

Оскільки вивчення регіональної політики в основному спирається на розмежуванні повноважень централізованої і децентралізованої влади, тобто побудована на балансі інтересів держави та місцевих інтересів, основою яких є певні взаємоузгодженні цілі та завдання, то це, в свою чергу, впливає на:

- регіональні проблеми в організації господарства, які впливають із структурної перебудови економіки регіону;
- погодження інтересів усіх суб'єктів, господарювання на території в економічній та соціальній сферах;
- необхідність вирішення міжрегіональних проблем розвитку, включаючи освоєння нових територій, раціонального використання водних та інших природних ресурсів, ліквідація економічних криз тощо;
- питання формування і діяльності макрорегіонів на зразок їх функціонування в Євросоюзі;
- проблеми розвитку урбанізованих територій в аспекті стрімкого зростання макроекономічних зон;
- напрями транскордонного і міжнародного співробітництва регіональних економік в умовах регіоналізації і глобалізації економіки;
- проблеми просторового упорядкування територій при здійсненні адміністративної реформи в Україні [13, с. 263].

Реалізація ефективної регіональної політики та належний рівень розвитку прикордонних територій тісно пов'язаний зі здобутками регіону та держави саме в реалізації своєї зовнішньоекономічної діяльності та зовнішньополітичної стратегії.

Зовнішньоекономічна діяльність в Українській дипломатичній енциклопедії визначена як – «форма торгово-економічної міжнародної діяльності держави, організацій, установ, усіх форм власності, пов'язана з експортом та імпортом товарів та послуг, реалізацією спільних проектів. Утворення спільних виробничих, торгово-транспортних структур за участі міжнародного фінансового капіталу, кредитів інвестицій. Цей механізм зовнішньоекономічних

зв'язків передбачає відкритий характер економіки інтеграцію її в торгово-економічну систему у міжнародні регіональні і товарні ринки» [14, с. 526].

У Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 року подано визначення зовнішньоекономічної діяльності як діяльності суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, яка побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України так і за її межами [20]. Більш точно визначення даної діяльності здійснено у Господарському кодексі України – зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону майном та (або) робочою силою [20].

Зовнішньорегіональна політика має бути комплексною, органічно пов'язувати всі види зовнішньоекономічної діяльності, зовнішню торгівлю, валютну та інвестиційну політику, науково-технічні зв'язки тощо [15, с. 57].

Активізація світових глобалізаційних процесів, розширення міжрегіонального співробітництва спонукає до підвищення ролі регіону у зовнішньоекономічній діяльності в залежності від його специфіки та місця у загальній структурі держави в цілому.

Підприємства, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, органи влади, які регулюють розвиток зовнішньоекономічної діяльності як з боку держави, так і з боку місцевих органів та громадськість складають структуру зовнішньоекономічного комплексу регіону.

Зовнішньоекономічна діяльність регіону є складовою частиною зовнішньоекономічних зв'язків національної і світової економіки що здійснюються на основі внутрішньо регіонального поділу праці у відповідності з розробленою стратегією розвитку регіону, яка базується на ефективному використанні зовнішньоекономічного потенціалу регіону. Як зазначено в Кодексі, зовнішньоекономічна діяльність проводиться на принципах свободи її суб'єктів добровільно вступати у зовнішньоекономічні відносини, здійснювати їх у будь-яких формах, не заборонених законом та рівності перед законом усіх суб'єктів ЗЕД [20].

Відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року метою державної регіональної політики України є створення таких умов, які б дали змогу регіонам реалізувати свій потенціал, здійснити свій внесок у національну економіку та здобути певні конкурентні переваги на зовнішньому ринку. Відповідно до цього державна регіональна політика повинна бути спрямована на розв'язання таких проблем, як:

- низька інвестиційна привабливість регіонів та інноваційна активність в них;
- нерозвинута виробнича та соціальна інфраструктура;
- зростання раціональних диспропорцій у сфері соціально-економічного розвитку регіонів;
- слабкі міжрегіональні;

- нерациональне використання людського потенціалу [16].

Розв'язання цих проблем ускладнюється низьким рівнем ефективності систем державного управління регіональним розвитком, що є наслідком таких факторів, як:

- недооцінка, державної регіональної політики як невід'ємної соціально-економічної політики;

- незавершеність формування нормативно-правової бази з питань державної регіональної політики і ефективних та дієвих механізмів регулювання взаємовідносин центральних органів виконавчої влади з регіонами та регіонів між собою;

- безсистемність, фрагментарність застосування визначених на законодавчому рівні інструментів стимулювання розвитку держави та регіонів;

- недосконалість адміністративно-територіального устрою [16].

Підвищити роль регіонів у зовнішньоекономічному співробітництві можна шляхом розвитку міжрегіональних економічних зв'язків та транскордонного співробітництва, цим самим можна активізувати участь регіонів у діяльності міжнародних організацій

До складу міжрегіональних відносин можна віднести економічне, торговельне, інформаційне, науково-технічне та культурне співробітництво на основі поглиблення регіональної і галузевої спеціалізації з метою ефективного використання внутрішнього потенціалу регіону, а також об'єднання регіонів України в єдиний національний комплекс.

В концепції сталого розвитку Закарпаття зазначено, що зовнішня діяльність, міжнародні контакти на різних рівнях і в різних проявах забезпечать позитивні зрушення в економіці і в гуманітарній сфері регіону.

Пріоритетними напрямками розвитку зовнішньоекономічної діяльності Закарпатської області визначено:

- зменшення витрат в пріоритетних галузях, які мають експортну значимість;

- створення позитивного історико-культурного, економічного, рекреаційно-туристичного іміджу регіону за межами області та держави;

- використання можливостей діючих

субрегіональних об'єднань (Карпатський єврорегіон) і участь у створенні та діяльності нових міжнародних структур, а також спеціальної економічної зони Закарпаття та територій пріоритетного розвитку;

- побудова системи функціонування міжнародних контрактів на міжрегіональному та міждержавному рівнях;

- здійснення наукових досліджень та підготовка кваліфікованих кадрів для сфери економічної діяльності;

- забезпечення у сфері зовнішньоекономічної діяльності конкурентного середовища, гласності, стабільності і передбачуваності;

- розвиток прикордонної інфраструктури, адаптованої до західноєвропейської;

- ефективне використання існуючих транспортних коридорів у розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та вирішенні соціально-економічних проблем регіону [17].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Оскільки реалізація економічних реформ і перетворень і сам розвиток зовнішньоекономічних відносин держави багато в чому залежить від діяльності регіонів, то одним з головних стратегічних напрямів роботи на цьому рівні є правове забезпечення і координація зовнішньоекономічної діяльності та транскордонного співробітництва, формування і реалізація регіональних програм розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, створення спільних підприємств на прикордонних територіях, в тому числі з участю українського капіталу за рубежом. Для практичної реалізації завдань активізації зовнішньоекономічних відносин та транскордонного співробітництва потрібні спільні зусилля владних і управлінських структур, органів місцевого самоврядування Закарпатської області в напрямку системної активізації зовнішньоекономічної діяльності і прикордонного співробітництва, реалізації стратегічних цілей соціально-економічного розвитку краю, серед яких стратегічна перевага: Закарпатська область - регіон транскордонної співпраці та транзитного потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вільна енциклопедія Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uk.wikipedia.org.
2. Словник з регіональної політики // Інститут регіональних та євроінтегральних досліджень ЄвроРегіо Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eri.org.ua>.
3. Великий тлумачний словник з української мови [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.lingvo.ua/Internet/uk/region.
4. Экономический потенциал региона: анализ, оценка, диагностика / А. Н. Тищенко, И. А. Кизим, А. И. Кубах, Е. В. Давыскиба / Монография. – Х.: ИД «ИНЖЕК», 2005. – 176 с.
5. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / за ред. З. С Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
6. Бубенко П. Т. Регіональні аспекти інноваційного розвитку: [Текст] / П. Т. Бубенко / Монографія. – Х.: НТУ «ХП», 2002. – 316 с.
7. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005р. № 2850-IV / ВВР України, 2005 № 51 ст. 548/ остання редакція від 10.06.2012 р.

8. Розпорядження Президента України «Про комісію з розробки Концепції державної регіональної політики України» від 30.09.1999 р. № 241/99-рп, остання редакція від 16.02.2000 р.
9. Концепція державної регіональної політики: Затверджена Указом Президента України від 25.05.2001 р. № 341/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minregionbud.gov.ua.
10. Конституція України.
11. Симоненко В. Регіональна політика: системний підхід // Економіка України. – 1996. – №6.
12. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети. – К.: Наукова думка, 2006. – 512 с.
13. Мазур С. А. Значення економічного регіону і просторовому упорядкуванні національної економіки / С. А. Мазур // Продуктивні сили і регіональна економіка. – 2008. Ч.1. – С.261-264.
14. Українська дипломатична енциклопедія. У 2-х т. / Редкол. Л. В. Губернський та ін. – К.: Знання України, 2004. – Т.1. – 760 с.
15. Долішній М. І. Регіональні програми як інструмент активізації державної регіональної політики / М. І. Долішній // Інвестиція. – 2000. – №1. – с. 56-61.
16. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року: затверджена Постановою Кабінету Міністрів від 21 липня 2006 року. № 1001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon3.rada.gov.ua.
17. Концепція сталого розвитку Закарпаття: затверджена Закарпатською обласною радою від 16.10.2002 року №71. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uazakon.com.
18. Стратегія економічного та соціального розвитку Закарпатської області до 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.economy-oda.uz.ua.
19. Закон України про ЗЕД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
20. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

Рубиш Марина Андреевна

ВНЕШНЕ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РЕГИОНА: СУЩНОСТЬ И ЗАДАЧИ РЕАЛИЗАЦИИ.

В статье рассматриваются основы формирования и обеспечения эффективного функционирования внешнеэкономической деятельности региона. Осуществлено определение понятия регион, региональная политика, уточнено понятие внешне региональная политика и выделены приоритетные направления развития субъектами хозяйствования региона внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: регион, региональная политика, внешнеэкономическая деятельность.

M. Rubish

FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF THE REGION: THE NATURE AND TASK OF IMPLEMENTING

The article discusses the principles of the formation and effective functioning of foreign economic activity of the region. The author suggested the definition of the terms such as "region", "regional policy", specified a concept of External Regional Policy and singled out the priorities of the development of economic subjects within the foreign economic activity of the region

Key words: region, regional policy, foreign economic activity.

Одержано: 06.06.2014 р.